

de Volkskrant

Datum 22 maart 2016

Sorry zeggen, past dat in onze cultuur?

Jongelui die zich in Rotterdam aan 'slachtofferloze criminaliteit' bezondigen, kunnen erop rekenen dat ze excuses moeten aanbieden aan de wethouder. Gaat dat werken? Komen ze weer in het gareel? Of is zo'n straf te gekunsteld voor Nederland?

SANDER VAN WALSUM



Jongeren die zich tegenover de wethouder moeten verontschuldigen voor de vernieling van een bushokje of andere vormen van 'slachtofferloze criminaliteit'? Socioloog Bas van Stokkom vindt het niet eens zo'n slecht idee. Mits er geen publieke happening van wordt gemaakt - gericht op de vernedering van de wetsovertreders. 'Want dan raakt de proportionaliteit tussen het vergrijp en de sanctie snel uit zicht.'

Maar tegen een vermanend woord van de wethouder in de beslotenheid van diens werkkamer - 'een mediation-achtige setting' - kun je in gemoede geen bezwaar hebben. 'Je kunt het een beetje vergelijken met het ontbieden van een scholier bij het schoolhoofd. Zoiets heeft wel degelijk invloed. Behalve wanneer de criminele identiteit van een wetsovertreder al is uitgehard. Maar daarvan is bij de jongens en meisjes om wie het gaat - cliënten van Bureau Halt - in de regel geen sprake.'

Een gemeend excuus is natuurlijk meegenomen. Maar ook als dit voor de wetsovertreder slechts een holle formule is - zoals tegenstanders van de 'excuuscultuur' steevast betogen - kan het volgens Van Stokkom wel degelijk betekenis hebben. 'Met een formele verontschuldiging committeer je je toch aan een maatschappelijke norm. Een wetsovertreder wordt eraan herinnerd dat de samenleving bepaalde gedragingen veroordeelt. Dat kan absoluut geen kwaad.'



Over het trottoir rijden, kleine diefstallen, bespotten van gehandicapte kinderen: voor dit soort kleine wandaden is openlijke spijtbetuinging in de Verenigde Staten heel gebruikelijk.

, Reuters

Het initiatief van de Rotterdamse wethouder Joost Eerdmans (Veiligheid, Handhaving en Buitenruimte) strookt met een trend in het strafrecht waarbij slachtoffers van geweldsdelicten - indien zij daarop prijs stellen - in contact worden gebracht met de daders. 'Voor de eersten is dat belangrijk omdat ze antwoord kunnen krijgen op vragen die hen kwellen, zoals: wat bezielde de dader en waarom vergreep hij zich aan mij? Voor de dader kan zo'n confrontatie louterend zijn omdat hij de gevolgen van zijn daad onder ogen moet zien. Het risico van recidive neemt daardoor aantoonbaar af.'

In Nederland worden excuses overigens eerder opgeëist dan uitgesproken. Dat heeft te maken met de ontkerstening van de samenleving: rooms-katholieken leefden met het sacrament van de

vergeving, de protestanten met schuld en boete. De mens die zich bewust was van zijn nietigheid, had er minder moeite mee zich ergens voor te verontschuldigen dan mensen die moeite hebben met de erkenning van hogere machten.

'Hier worden excuses snel als iets gekunstelds gezien', zegt Van Stokkom. 'Als iets onwaarachtigs. Maar in Japan, dat wonderlijke land, maken excuses deel uit van de schaamtecultuur. Mensen doen er conflicten bij voorkeur onderling af, zonder tussenkomst van een rechter. Daarvoor is het vermogen om zich te verontschuldigen onontbeerlijk. Japanners hebben er minder moeite mee om zich klein en nederig te maken. Dat gaat overigens wel gepaard met een obsessieve volgzzaamheid van de sociale norm.'



In Nederland is die sociale norm vervluchtigd, zegt de Leidse rechtsfilosoof Andreas Kinneging. 'De voornaamste dragers van die norm - het gezin, de buurt en de kerk - hebben aan belang ingeboet. De overheid probeert dat vacuüm te vullen. Dat initiatief van wethouder Eerdmans is daarvan een voorbeeld: hij brengt jonge wetsovertreders mores bij omdat de ouders in gebreke blijven en omdat de sociale controle in de buurt niet meer functioneert. Eerdmans treedt op als strenge vader omdat de civil society in gebreke blijft. Op zichzelf sta ik helemaal niet afwijzend tegenover zijn aanpak, maar een beetje kunstmatig is die wel.'

Kinneging ziet meer in de terugkeer van de oude wijkagent - 'een grote, stevige kerel' - die jonge wetsovertreders op barse toon tot de orde roept voor het te laat is.

Een overheid die zich - noodgedwongen of niet - opwerpt als hoeder van de publieke moraal, neemt snel Chinese trekken aan, zegt Kinneging. Wat dat kan betekenen, zien we in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten waar de overheid de sociale discipline afdwingt door (veronderstelde) wetsovertreders aan uiteenlopende vormen van naming and shaming te onderwerpen. Lokale overheden publiceren de namen van burgers die vuilnis hebben gedumpt, geluidsoverlast hebben veroorzaakt of hebben verzuimd de uitwerpselen van hun hond op te ruimen. Kranten publiceren met medewerking van de politie galleries of shame met de namen van automobilisten die onder invloed hebben gereden.



REUTERS

Na de onlusten in Londen, in de zomer van 2011, publiceerde The Times - in samenwerking met de politie - op acht pagina's de foto's van vermeende relschoppers en plunderaars. Het ministerie van Binnenlandse Zaken riep enkele jaren geleden een Anti-Social Behavior Order in het leven voor Britse Flodders en Tokkies. De politie van Newport in de Amerikaanse staat Virginia publiceerde in een plaatselijke krant de namen van vierduizend mensen die een boete niet hadden betaald.

In Nederland ziet de overheid zo'n rol nog niet voor zichzelf weggelegd: ze laat de naming and shaming over aan de sociale media. Jeugdige wetsovertreders moeten alleen ten overstaan van wethouder Eerdmans met de billen bloot.